

Budynė

ŽEMAITĖ

SODŽIAUS VAIZDELIAI

Budynė¹

Rudenop linkui stojo tikra giedra. Dienos šiltos, saulėtos, kaip per šv. Joną. Naktys, nors be mėnesio, bet žvaigždėtos, aiškios, niekur debesėlio, nei jokio vėjelio, baltas rūkelis romiai² pagal žemę storą rasą klojo. Nors šilta ir graži, vistiek ne vasaros naktys. Nuo vakaro nemiegojus ilgu aušros sulaukti. Sietynas jau augštai iškilo, o Aušrinės vis dar nematyti; laikas jau kelti kultū, o bobos dar tebebudėjo senę Kukinienę.

Senelė sudžiūvusi kaip kempinė, išblyškusi kaip drobė, rankos, kojos užšalusios, nagai ir lūpos užmėlynavusios, užtrokšdama vos tik kvėpuoja, o vis gyva ir gyva. Išvakar jos marti bijojo viena su vaikais numarinti, susikvietė kelias kaimynes — tos subėgusios žiūri, kad senelė, rodos, jau miršta: sustyrusi visa, kaip tik pagalys; kvėpuodama traukia iš vidurių galo; akys užmerktos. Bobos sako:

— Taip jau ji ir amžinai užmigs.

Ėmė ją žadinti, šnekinti, klausinėti:

— Ar bijai mirti? Ar bloga širdis? Persižegnok laimingai kelionei; atsiduok Dievo valiai, matai, kad jau mirsi.

Ligonė nė akių nepakėlė. Paskui šventuoju vandeniu! Iššlakstė visas keičias, visus palubius, kad piktoji dvasia negalėtų prisitarti prie mirštančios; ištraukė iš palubio Dievo kūno rūtų, prirūkė visą trobą dūmų — tos šventenybės irgi bijo piktoji dvasia. Prie ligonės lūpų prikišo kryžių, ražančių, škaplierį ir kitas „brostvas“. Ligonė vis dūsuoja³ kaip dūsavusi, užsimerkusė. Dar viena boba įėjusi, pasiveizdėjusi į ligonę, sušuko:

— Ko čia tylite kaip stuobriai, ko nesimeldžiate? Ar nematote, kad jau miršta! Kas kartas rečiau bedūsuoja (čiuptelėjusi už rankos) — šalto prakaito apipilta. Bevėpsant numirs be žvakės.

Subruzdavo visos bobelės. Viena degė gramnyčia⁴, kita „Dievomūka“⁵ spaudė į ligonės ranką, į antrą — žvakę. Subėgo visi namiškiai. Sužadino visus vaikus, nes žmogui mirštant niekam nepridera po tuo stogu miegoti. Suklaupė visi asloje. Viena bobelė ėmė skaityti visokias maldas prie mirštančio — litanijas, aktus. Skaito ir skaito be galo. Bobos ėmė žiovauti ir snausti.

— Kas nors šaukite „Jėzus Marija“! — atsiliepė kažikuri iš būrio — visai retai bedūsuoja...Dūšia⁶ kaip ant plauko bekybo...

Viena boba klūpodama prie lovos, rūščiu balsu ėmė šaukti:

— Jėzau! Marija! Juozapai šventas! Priimk dūšią mano!

Marčios Onikė balsu verkdama puolė ant ligonės kojų ir ėmė garbstyti: —

— Senelėle... Močiutėle mano!... Kur tu mane paliksi?...

— Cit! Cit! Netrukink⁷ mirti — tramdė bobos, varė šalin.

Betraudkamos Onikę nuo kojų, sujudino ligonę; ta, atvėrusi akis, žvalgėsi po trobą; paleido iš rankos degančią gramnyčią, ji nurietėjo ant apklotės; vos nutvėrė bobos, kad neužsidegtų patalynė. „Dievomūka“ tuo tarpu nubarskėjo ant žemės.

Vėlus vakaras, Senutė
Kukienė

Naktis, Sodžiaus moterys,
Ligonė

Sodžiaus moterys,
Šnibzdėjimasis

Sodžiaus moterys,
Šnibzdėjimasis

¹*budynė* — budėjimas prie mirusiojo, šermenys. [przypis edytorski]

²*romiai* — ramiai, tyliai. [przypis edytorski]

³*dūsuoti* — sunkiai kvėpuoti. [przypis edytorski]

⁴*gramnyčia* — žvakė. [przypis edytorski]

⁵*Dievomūka* — Dievo/Kristaus kančia. [przypis edytorski]

⁶*dūšia* — siela. [przypis edytorski]

⁷*trukinti* — delsinti, gaisinti. [przypis edytorski]

— Aš dar nemirštu, nebijokite — pratarė ligonė ir užsikosėjo. Sukilo bobos. Onikė pripuolusi, apsikabinusi senelaitę pasvadino. Kaip nustojo truputį kosėti, padarė saldinto vandens atsigerti. Senelė, nurijsi klukšnį⁸ kaip per kalną, krito atgal ant pagalvės ir vėl užsimerkusi tarė:

— Eikit gulti, nebijokite, aš dar nemirsiu...

Bobos pasieniais šnibždėjosi:

— Mat, nabagė, niekaip nenori pasiduoti! Sako „nemirsiu“, o čia gyvs nabaštikas⁹...

— Nuo vakar ryto jau gersteklis¹⁰ gerklėje, o dar „nemirsiu“; gana, tu, gana!

— Kiekvienas ligonis prieš galą sakos, kad „nemirsiu“; o čia žiūrėk, šmakšt ir užges...

Bus ir čia taip pat, pamatysi. ... Numirs be žvakės, jei jos klausys.

— Vakar saulei tekant buvo nusilpnėjusi; gal ir sulauks to paties laiko numirti!

— Gal dar ir kito saulėtekio sulaukti...

— Sakyk, gal dar ir išgyti? Sustingusi jau visiškai.

— Prastoti jos nebegal... Iš burnos dvasia šalta...

Taip ir tolygiai šnibždėdamosi bobos susisėdo ant suolo ir pas krosnį ant suoliuko; kitos išėjo laukan prasivėdinti. Nuo vakar ryto jau gersteklis gerklėje, o dar „nemirsiu“; gana, tu, gana! — Kiekvienas ligonis prieš galą sakos, kad „nemirsiu“; o čia žiūrėk, šmakšt ir užges... Bus ir čia taip pat, pamatysi. ... Numirs be žvakės, jei jos klausys. — Vakar saulei tekant buvo nusilpnėjusi; gal ir sulauks to paties laiko numirti! — Gal dar ir kito saulėtekio sulaukti... — Sakyk, gal dar ir išgyti? Sustingusi jau visiškai. — Prastoti jos nebegal... Iš burnos dvasia šalta... Taip ir tolygiai šnibždėdamosi bobos susisėdo ant suolo ir pas krosnį ant suoliuko; kitos išėjo laukan prasivėdinti.

Šeimininkas, ligonės sūnus, atsisėdęs už stalo užsirūkė pypkę. Kiti namiškiai ir vaikai nuslankiojo gulti. Onikė, apklosčiusi senelaitę, atsisėdusi kojų gale snaudė.

Sulojo šuniukas, ir įėjo į trobą kaimynas Baltrušis. Prie durų, maudamas kepurę, tarė:

— Kas pas jus begirdėti? Pamačiau žiburį pareidamas nuo kumelių, tariau, kad jau numarinote...

— Gyvą dar tebeturime — atsakė Rukinas — prašom toliau, prilenk kojas... Užsidek pypkę...

— Kelinta naktis, kaip jus vargina! — tarė Baltrušis sėzdamasis — mat, sena dvasia sukietėjusi, spiriasi... Nenor išėiti... Kiek tai metų... Kad aš atmenu, vis tokia ir tokia...

— Bene kažin kiek čia metų turėjo — tarė Rukinas — aš, pats vyriausis, dar penkių dešimtų neturiu. Sakės jauna nutekėjusi... Per septynias dešimtis daugiau neturi...

— Vistiek pasivalgė gerai duonelės...

— Duok, Dieve, kiekvienam tokio amželio sulaukti! — įsimaišė bobos į kalbą — nemažus vaikus patiekti, be jokio rūpesčio gal mirti...

— O pasenęs žmogus ir atlikęs, ką turi kitam ant sprando sėdėti veltui, verčiau numirti...

— Puikiai, gražiai šv. Sakramentais apveizdėta, gal mirti...

— Vienas kartas nė vienam nemeluos, reiks mirti...

— Ar nedavėte žinios Palapienei? — klausė kita boba — užsiklyks patyrusi numirus.

Būtų dar prie gyvos atėjusi...

— Nebuvo kaip, dabar toks darbymetis — teisinosi Bukinas — jeigu patęs ligi nedėlios¹¹, pasakysias...

— No brač! Duočiau aš jai žinią! — šokos Baltrušis.

— Kad taip man, su vėzdu¹² aš ją išlydėčiau... Kuomet tik pasisuko prie motinos, visuomet ratuota išėjo... O kas karšino? Kas smarvę gėrė?

— Kad mano pats toks veršis — atsiliepė Rukinienė.

— Kad jam kas sermėgą vilktų, turbūt neišsižiotų dantų...

— Užteks ir mums, gyniojos Bukinas — mat, dabar Onikei visą patalynę paliko...

Sodžiaus moterys,
Šnibždėjimasis.

Ligonės sūnus, Kaimynas
Baltrušis

Sodžiaus gyventojai,
Šnibždėjimasis

Sodžiaus gyventojai,
Šnibždėjimasis

⁸klukšnis — gurkšnis. [przypis edytorski]

⁹nabaštikas — dabar: nabašninkas, numirėlis, velionis. [przypis edytorski]

¹⁰gersteklis — karkimas, gergulys. [przypis edytorski]

¹¹nedėlia — sekmadienis. [przypis edytorski]

¹²vėzdas — lazda. [przypis edytorski]

— Anokia ten ne patalynė! — šokosi Rukinienė — dvi pagalvėli kaip šilki ir patalai dvaknelės... Vieni įpilai¹³...

— Netur, netur tiesos¹⁴ Palapienė kištis, nė grobstyti — šaukė kita boba — Jūs veizdite, jūs penate ir skalbiate. Palapienei kas paskirta ir atskirta. Galite ją atstatyti...

— Su vėzdu išvaišinti ir apsiundyti — pridėjo Baltrušis — Kaip pradėjo motina sargalioti, kiek ji ryšių nuo jos išnešė — lygu mes nematome...

— Kartu ir mano aštuonytę drobulę suglemžė — tarė Rukinienė — buvo kamaroje ant balkio pasverta, veizdžiu ir nebesą.

— Ko čia norėti! — tarė jauna boba — ar ne visur ta pati? Motinos viską dukterims sukemša. Mano uošvienė, antai, plikus šiaudus lovose paliko, nė kokio skurlelio¹⁵ visame gyvenime...

— Bene dangaus karalystę užsipelnė? — užsišoko kita.

— Marčią nuplėšė, dukteriai sukimšo, o žentas viską perleis per gerklę, nė „Amžinatilsio“ nepasakys.

— Kad motinos tokios priešingos; kaip ir ši — rodydamas į lovą tarė Baltrušis — ko neina karšti prie dukterų? Mano motina, kad taip viską būtų sukimšusi ir pati pas mane karšusi susirgus, būčiau su lova išmetęs ant pamato... Šaukis sau prie dukterų!

Ligonė lovoje pasijudino. Onikė pasvadinius pagirdė ir vėl paguldžiusi užklostė.

— Mūsų senelaitė ne tokia, nėmaž mūsų neskaudžia — tęsė toliau kalbą Kukinas — duoda kiek beturi dukteriai iš tų pačiu škurlių, paliekti ir mūsų Onikei... Užteks visiems, paliks ir nuo mūsų...

— Žinoma, nėvienas neįsidės į grabą...

— Kaip kam išpuola... Gali ir savo atiduoti... Čia valios darbas — sumurmėjo bobos žiovaudamos.

Užsikosėjo ligonė, Onikė pripuolusi pasvadino; visos bobos artinosi prie lovos šnekėdamos:

— Jau dabar turbūt mirs... Kad be žvakės neužgestų.

— Žiūrėk, žiūrėk, kokia pamėlynavusi, užsimerkti tik bereikia...

— Kojos kaip tikt ledai; ojei! kaip tik numirėlio! — stebėjosi kita, čiupinėdama ligonės kojas.

— Turbūt jau netoli galas... Nabagėlė¹⁶!

Senelė apsižvalgė po trobą.

— Kokios akys negražios, kaip tik stiklinės — Senelė! Ar nebijai mirti? Be nenori paskaitoma? — klausė boba prisilenkusi.

— Nereik, nereik, atsakė ligonė — ko jus čia vargstate? Aš dar nemirsiu, nebijokite...

— Nenorim vienos palikti... Visai juk esi menka... Turbūt nenusimanai. Užsisėdo bobos numarinti — juokės Baltrušis, keldamos nuo suolo — o senė nepasiduoda... Reik eiti ir man, matyti nieko nebesulauksiu, o čia laiks bus jau žadinti kultū...

Užsimovęs kepurę išėjo pro duris.

— Mano širdis nebloga — tarė ligonė, kad ne tas kosulys — sveikitelaitė būčiau...

Bobos vėl šnibždėjosi:

— Mat, atsikėję, o pirma juk merdėjo — stiprinasi, nenori pasiduoti, turbūt prieš galą.

— Gal dar keletą dienų patęsti — nemirs mano senelaitė — apsikabinusi Onikė džiaugėsi — pagis dar mano senelaitė!

— Eik gulti, vaikaiti — tarė senelė — ir aš užmigsiu...

— Pastatyk man arti vandens gerti... Eikite visi gulti... Jei man bus bloga, aš pašauksiu.

Ir atsigulusi vėl užsimerkė.

Bobos nieko nepėšusios pamažu išslankiojo pro duris Rukinas, padėjęs pypkę, susilankavo kailinius ir pasidėjęs po galvos išsitiesė ant suolo užstalėje. Rukinienė ant oliuko pas krosnį ištisai jau knarkė. Onikė, apklosčiusi, aptapnojusi¹⁷ senelaitę, susirengė

Sodžiaus gyventojai,
Šnibždėjimas

Sodžiaus gyventojai, Ginčai

Sodžiaus Moterys,
Šnibždėjimas.

Sodžiaus gyventojai, Ligonė

¹³įpilas — pagalvės arba patalų užvalkalas. [przypis edytorski]

¹⁴tiesos — čia: teisės. [przypis edytorski]

¹⁵skurlelis — nuo: skurlis - skuduras. [przypis edytorski]

¹⁶nabagėlė — vargšė. [przypis edytorski]

¹⁷aptapnojusi — nuo: aptapnoti - apžiūrėti, patvarkyti. [przypis edytorski]

prie vaikų, lovikėje prie durų. Senelaitė, perkėlusi akis, apsižvalgė po trobą; pakėlusi galvą pūtė, pūtė žiburį, niekaip neužpūtė. Paskui nusitvėrusi skarą bloškė, bloškė ir užbloškė žiburį.

Visi pasieniais knarkė sau ligi aušros.

Pirmasis pabudo Rukinas, pašokęs pasižiūrėjo į langą, kailinius ant nugaros ir išbėgo prie arklių. Gerai jau prašvitus, pašokusi Rukinienė žadino vaikus prie bandos; kūrė ugnį, sukosi. Onikė dar miegojo; senelaitė taip pat nususukusi ant sienos romiai gulėjo.

Saulėlė jau gerai iškilo, kol Rukinas nuo arklių parėjo. Radęs bemiegančią Onikę ėmė žadinti.. Tuo tarpu Rukinienė, įėjusi į trobą, artinosi prie lovos.

— Kas čia yra, kad senelaitė taip romiai miega? — priėjusi prie lovos sušuko: Jėzus, Marija! Juk senelė miršta! Kur gramnyčia? Tėvai, bėk į sodą! — Čia grobstos brėžiukų, nesugreibia. Onikė pašokusi pripuolė, atvertė senelaitę — tos akys pabalusios, išsižiojusi, pastyrusi.

Rukinas, išpuolęs pro duris, pamatęs kaimynę prie šulinės sušuko: „Senelė miršta! — Ta sušuko kitai; ta bėgdama vėl kitoms. Visos metė darbus ir, kaip stovi, akies mirksnyje keletas bobelių subėgo į trobą. Apdūsusios, kvėpuodamos skubėjo, plušėjo. Viena spaudžia gramnyčią į sušalusią ranką, kita kiša „Dievomūką“ — Jėzus Marija! šaukia, šventuoju vandeniu šlaksto, dūmais rūko, suklaupusios meldžiasi. O ta senutėlė nė žiopt!

Mato, jog nebekvėpuoja, sukilusios parišo palūpį, užspaudė akis, sustojusios ėmė garbstyti:

— Amžinatilsį, nabagėlė! Per naktį gyniojos nemirsianti, o čia mažne be žvakės užgeso...

— Ar tu uždegei švakę? — atšovė kita — kad subėgome, nė kvapelio nebebuvo.

— Sakiau, kad jos nebegal prastoti...

— Kur nebūk! — užsišoko kita — aš visų pirma įpuoliau, dar kvėpavo ir žiobčiojo, o gramnyčia jau degė.

— Aš nieko nežinau — teisinosi Rukinienė — romiai guli sau nususukusi ant sienos; pasižiūrėjau arti, akys stulpe... Taip nusigandau, rankos dreba, vos sugrobsčiau brėžiukus... Tėvas pro duris... Onikė iš lovos, nebesumanau, ką daryti, kol jus subėgote...

— Kaip ten buvo, taip, by tik nusimirė — tarė kita iš būrio — nukentėjo jau savo... Nė vienam tas nepraeis...

Onikė vis verkė, užsigulusi ant senelaitės.

— Ar neisi šalin?! Padės čia kas žlembus! — barėsi Rukinienė — ką čia dabar reik padaryti, kas čia padės aptaisyti? Tėvas su pavarpėmis¹⁸ turi važiuoti... Dar šio to pasipirkti.

— Aš tuojau padėdu pašarvoti! — šokos viena bobelė — duokš tik įkapės¹⁹.

— Ir aš padėsiu — atsiliepė kita — reikia burną nuprausti, plaukus sušukuoti.

— Ant ko paguldysime? Ar yra koks suolelis?

Taip visos bobelės suniko suktis aplink numirėlę. Nuprausė burną, drabužiais valkstė ginčydamos. Vienos sakė, kad per daug geros įkapės, gaila be reikalo supūdyti²⁰, kitos ginčijo, kad reikia kuo geriausios įkapės dėti — visas sageles užsagstyti, aukloryšius²¹ užraišioti, viską gerai sutaisyti, kad ant „Dievo sūdo“²² atsikėlus, nieks po kojų nesipainiotų“. Kitos niekino tokias kalbas. Taip beriedamos, aptaisė numirėlę, pataisė lentą, apklojo balta paklode, padėjo pagalvę ir paguldė senelę trobos gale. Prie galvos pastato „Dievomūką“, po dešinės uždegė žvakę. Numirėlę beveizdint apgulė muselės. Bobos trobą apvalė, aslą iššlavė; paskui suklaupusios pagiedojo „Aniols Dievo apreiškė“ — tai yra pradėjo budynę. Paskui, vienos susisėdo už stalo ir ėmė iš „kantičků“²³ šventas giesmes giedoti; kitos, kurios buvo dar neapsiruošusios po namus, grįžo namo. Tų prašė Rukinienė, kad visiems kaimynams duotų žinią. Netrukus ėmė rinktis daugiau žmonių — bobų su vaikais, vyrų ir piemenų. Kas tik atėjo, tuojau atsiklaupęs prieš numirėlę kalbėjo poterius; paskui, kurie mokėjo, sėdo už stalo giedoti, o kitos bobos susisėdusios šnekėjosi

¹⁸pavarpės — skambinimas varpais kam mirus. [przypis edytorski]

¹⁹įkapės — drabužiai, kuriais taiso (su kuriais laidoja) numirėlį. [przypis edytorski]

²⁰supūdyti — sugadinti, padaryti taip, kad supūtų. [przypis edytorski]

²¹aukloryšis — raištis kojinei parišti. [przypis edytorski]

²²Dievo sūdo — Viešpaties teismas. [przypis edytorski]

²³kantička — tokia giesmių knyga. [przypis edytorski]

Rytas, Sodžiaus gyventojai,
Ligonė

Sodžiaus moterys

Sodžiaus moterys, Šurmulys

Sodžiaus moterys, Velionės
ruošimas

Šermenys, Šurmulys

apie vaikus, gyvulius, kopūstus, batvinius ir visokias naujienas. Pasakojosi, kartais ir iš piktumo ginčijosi. Piemenys aplink krosnį pešiojosi. Vaikai po aslą bėginėjo.

Parvažiavo Rukinas nešęs pavarpes ir parsivežė ko reikia. Paskui pasirūpino grabdirbius²⁴. Suveizdėjo lentas, matavo, pjaustė ir išsinešė į daržinę grabui dirbti. Rukiniene paraike duonos, į torielkikę²⁵ įdėjo sviesto, padėjo ant stalo ir degtinės „plėčką“²⁶ pastatė giedotojams. Duoną ir sviestą tuojau apgulė muselės, tos pačios, kurios ant numirėlės tupėjo. Giedotojai, pabaigę giesmę, išmaukė po bumą, užsikandę ėmė trankiai giedoti. Atėjo daugiau vyrų, susisėdo visi šaukti ir paeiliui „čierką“²⁷ varyti. Porą giesmių išgiedojo — kaip linguota išlingavo: du sykius apėjo „čierkelė“ aplink stalo ir ištuštėjo „plėčka“.

Rukinas, priėjęs prie stalo, dėkavojo:

— Dėkui, dėkui vyreliai! Susirinkote; mat, mano matušėlė užsipelnė, nors darbymetis, dėl to, dėkui, nesididžiavote ir neatsisakėte.

— Dėl tos dienos, ką padarysi, darbai daug nepajus, o numirėlio vieno pasiguldęs nelaikysi.

— Diena po dienos prisieis ir kitam... Žmogus be žmogaus neapsieis.

— Amžinatils! Męs visi jos akyse užaugome; kaip motina mūsų buvo — reikia apgiedoti...

— Antanai, tik tu šauk gerai! Matysi, kaip mes pritarsime.

Ėmė vėl giedoti, šaukti. Rukinas, numirėlę apglostinėjęs, išėjo prie grabdirbių. Giedotojai vieną giesmę iššaukė ir kitą pabaigė; niekas neįneša „plėčkos“. Vyras ėmė pypkes degtis, šnekėtis, bobos varė dar giedoti, bet vienam reikią prie kumelių, kitojo vaikai nežiną, ką dirbti. Kitam gerklė išparpo, o kits stačiai padrožė, kad dantys išdžiūvo, nėra kuo pasivilgyti. Argi ana neužsipelnė daugiau budynei kaip tik vieną „plėčką“? Pamažu išslankiojo pro duris. Ant pavakarės nebeliko nė vieno. Boboms taip pat parūpo vaikai, kitai – gyvuliai ir tos išvaikščiojo, vieni namiškiai pasiliko.

Sutemus vakare privirto vėlek statinių troba „svieto, bet dabar daugiau jaunūmenės“²⁸: mergaitės, berniukai dar keletas ir seniukų.

Mergaitės, pasipuošusios bažnytiniais drabužiais, baltais skepetukais ant galvos, pointerius sukalbėjusios, kraipės, švaipės, šnibždėjosi, juokavo. Berniukai taip pat pasieniais „bankrutkas“ dirbos ir degės, juokavo.

— Mergikės! Prašom už stalo, sėskitės pagiedoti — ragino Rukinas.

— Kad mes nemokame gerai giedoti, dėdele.

— Kokio čia mokslo, by kaip šaukite, by tik Dievą pagarbinti!

— Nesiprašydinkite — šaukė vaikiukai — ko ir ėjote, kad nenorite giedoti? Tuo išmėtysime laukan.

— One, eik tu!

— O tu, ar negali?

— Ne, ne, Marele, ta eik, už stalo galo...

— Eik šalin, teininie Veronė!

Mergikės varė viena kitą, stūmė — vos susisėdo aplink stalo.

Kurios nemokėjo giedoti, pasiliko pakrosnyje: toms Onikė priteikė darbą: vienai paglavę į grabą²⁹ pasiūti, kitai kreizus³⁰ iškarpyti — apmušti grabo pakraščius.

Rukiniene pastatė ant stalo degtinės „plėčką“ ir užkandos padėjo, bet nieks negėrė nė nevalgė; grabdirbiai parėję viską apdirbo. Mergikės ėmė giedoti; berniukai, arčiau prislinkę, tarti — užia, gieda, viena šaukia, klykia aukštai, kita dar aukščiau. Pabaigę giesmę, užniko juoktis iš vieno — kito, pamėtotis, ožiais bliauti — toks klegesys, juokai, mažne kaip karčiamoje. Bobos pakrosnyje ėmė bartis. Priminti, jog čia ne pliuškė. Vėl ėmė giedoti. Kita mergaitė apsnūdo, vaikinai su kepure per nosį jai brūkšt, užgauta šokosi — vėl visiems juokai. Nustoję juoktis, gieda toliau. Vienas berniukas prisilenkęs žiūri į „kantičkas“, kits žvakę arčiau kyšt! Tam kauzūrai³¹ čirkšt! Vėl užniko visi juoktis, kle-

²⁴grabdirbis — dabar: grabadarys - kas dirba kapus. [przypis edytorski]

²⁵torielkikė — lėkštutė. [przypis edytorski]

²⁶plėčka — plokščias nedidelis butelis. [przypis edytorski]

²⁷čierka — taurelė, stikliukas. [przypis edytorski]

²⁸jaunūmenė — dabar: jaunuomenė. [przypis edytorski]

²⁹grabas — karstas. [przypis edytorski]

³⁰kreizas — iš audinio ar popieriaus iškarpytas dantytas papuošalas, pinikai. [przypis edytorski]

³¹kauzūras — kuodas, plaukai. [przypis edytorski]

Šermenys, Išgertuvės.

Šermenys, Giedotojai

Šermenys, Jaunimas

Šermenys, Išgertuvės,
Linksmybės

gėti. Paskui viens kitą ėmė pašioti. Kits vėl, kažin kur supaišęs pirštus, ėmė visus paišyti ir taip daugiau buvo juokų aplink stalą, kaip Dievo garbės. Jaunūmenė taip budėjo ligi pat gaidžių, paskui ėmė žiovauti ir iš tiesų snausti; ant galo išsirankiojo namo, nes kiekvienam partipo, jog rytmetį reiks prie darbo stoti. Vėl budynėje nieko nebeliko — dvi bobelės tik pakrosnyje snaudė.

Gaidgykste³² ėmė vėl rinktis vyrai ir moterys, kurie taisėsi numirėlę lydėti.

Subildėjo kieme ratai. Šaukdama, klykdama įpuolė Palapienė ir krito ant numirėlės garbstydama:

— Matušėle! Tu mano matušėle! Nukankino jau tave! Nė per paukštelį nieks man žinios nedavė, kol gyva! Atkentėjai tu jau savo, atkentėjai! — garbstė, šaukė, verkė užsigulusi. Jos vyras atsiklaupęs sukalbėjo poterius, atsikėlęs numirėlei pabučiavo į koją, paskui apsikabinęs pačią atitraukė šalin.

Išėjo Rukinienė ir pats Rukinas, visi apstoję Palapienę įvedė į kamara. Rukinas išnešė degtinės „plėčką“ ir pastatė ant stalo. Rukinienė padėjo duonos ir mėsos pripiaustytą torielką. Vyras ėmė po burną, užsikandę ėmė trankiai giedoti. Po valandos išėjo iš kamaros Palapienė, jau nebeverkdamas, išvartė, išveizdėjo visas įkapes ant numirėlės; pavartė pagalvę, pačiupinėjo paklotąją drobulę, išveizdėjo avalynę.

— Juk pusbačius naujus turėjo — tarė į Rukinienę. Kam senus dėjote? Žinoma, naujų gaila...

— Kokius ji liepė, tokius įdėjome — atšovė Rukinienė.

— Naujuosius Onikei paliko — atsiliepė Rukinas pas krosnį su Palapiu rūkydamas pypkę.

— Nedavėte man žinios prie gyvos... Žinoma, dabar viskas jums patapęs... Man rodos ir aš ne šuo...

— Kas prigulėjo, viską tekėdama atsiėmė — tarė Rukinas — dar kiek paskui ryšiais išnešiojai... Nieks tau nė žodžio nesakė.

— Aš nieko nevogiau nuo jūsų — atšovė Palapienė — ką davė matušėlė savo šilta rankele...

— Jį mano aštuonytę drobulę turbūt atidavė? — tarė Rukinienė — kamaroje buvo pasverta ant balkio...

— Kad buvo, tai ir tebėra — šokos Palapienė — neužmetinėk man matus³³...

— Aš neužmetinėju, saro tik paieškau, o ten kits nieks nevaikščiojo, kaip judvi su matušė nabaštike. Kaip buvai paskutinį sykį...

— Jeigu jos buvo drobulė, tai ji ir atsiėmė... Man nerūpi...

— Ne jos buvo, ne — atšovė Rukinienė — mano pačios aštuonytis austas, ji tokios neturėjo; turi man atiduoti, aš tau nedovanosiu...

— Ir aš jums nedovanosiu, kas matušės paliko: drabužius, patalynę, viską atsiimsiu — sakė Palapienė.

— Patalynę mūsų Onikei paliko, ligi gyva paskyrė — tarė Rukinas — nuo vaiko neduosiu atplėšti... Kas ją vartė? Kas žiūrėjo ligoje?...

— Ko nedavėte man žinios — šokos Palapienė — ar aš nebūčiau atėjusi sarginti?... Ne! Vylėtės visus palaikus apsižergti... Palūkėk!...

Barėsi, ginčijosi kuone užšaukė ir giedotojus.

— Tylėkite! Ar čia laikas dabar rietis³⁴? — draudė Palapys.

— Mano pagalvė, mano drobulė po nabaštikės — šaukė Palapienė — antra pagalvė, patalai, dar dvi drobulės; rankšluosčiai — trys; marškiniai septyneri, nauji... Aš viską žinau, viską atsiimsiu...

— Cit! Cit! Užsičiaupk dantis — barėsi Palapys ant pačios ir klausė Rukino, užkišdamas kalbą — dirbinote grabą, ar pirkai?

— Padirbinau namie, lentų turėjau ir nudažė juodai, nuo ryto mirė — buvo laiko... Pirktiniai tie tuojau sutįža...

— Ar jau išmuštas grabas? — klausė Palapienė.

Šermenys, Gimininės,
Ginčas

Šermenys, Giminė, Ginčas

³²Gaidgykste — ankstų rytą. [przypis edytorski]

³³matas — zarzut. [przypis autorski]

³⁴rietis — ginčytis. [przypis edytorski]

— Pagalvę pasiuvo mergaitės ir kreizus iškarpė pakraštėms išmušti... Nupirko tėvas vakar keturis mastus perkelio, gero, po griveną... — šnekėjo Rukinienė — laiks jau susitaisyti...

— Turbūt su našiomis laidosite? — klausė Palapys.

— No, žinoma, bene mažas vaiks — tarė Rukinas — dvejol bus ryto, dvejol per devintines...

— Dvyliką rublių užmokėjo — pridėjo Rukinienė — Dievui garbė, į klaną puolęs sausas nekelsi...

— Juk ji savo pinigų turėjo, trisdešimt rublių, ne dvyliką — užsišoko Palapienė — laidotuvėms visada laikė.

— Jeigu turėjo, tai ir tebėra — mes jos skrynios nekratėme.

— Įneškite grabą, reikia sutaisyti, negal vėluotis...

Rukinas su Palapiu įnešė grabą, Onikė pagalvę prikimšo skiedrų, visi apstoję apmušo pakraščius iškarpytais kreizais; vidaus pusėje, grabo viršūje, su gramnyčia išdegino kryžių, — nušluostė, sutaisė ir pastatė greta numirėlės.

Giedotojai pabaigę giesmę ir „plėčką“ ištuštino. Rukinas įnešė kitą ir prašė, kurie buvo vyrai, kad važiuotų palydėti; prašė, kas gal, kad leistų duobkasius. Vyrai jau užmovę, net kaktos užkaitusios, kiekvienas prižadėjo važiuoti, kiti prižadėjo ir vaikiukus leisti duobei iškasti.

— Laiks jau bus taisyti — tarė Rukinas — aušra nebetoli, o kelias šlapias...

— Pusrytį³⁵ jau išviriau, reikia duobkasius išleisti ir patiems nesnausti, kad ant mišų nepasiveluotumėm.

— Tai aš eisiu — šokos vienas vyras — pažadinsiu vaikiukus, tegul taisos, tamsta čia pavalgydinsi...

— Gerai, gerai, tegul tuojau ateina...

— Per naktį vaikiukai budynėje buvo, sunku bus kelta.

— Niekas! Kitą naktį išmiegos.

— Kodėl pliuškėje gal per naktį ištūrėti — juokės kiti.

— Bet Grybs, Grybs! Pone Dieve sergėk! Argi prie tavęs, kibše, nieks nemirs — šnekėjo Rukinas — vakar rytą kaip buvo pati³⁶ atbėgusi marinti, daugiau nė akių neparodė, nė pats, nė pati...

— Pačiai — vaikai maži, pats giedoti nemoka, arielkos³⁷ negeria, ką gi dirbs atėjęs?

— Ne tas, vaikeli, bet didystė, nenori su mumis užsidėti; juk ir pas mane, kaip vaiks mirė, nebuvo nė katro budynėlėje.

— Aš į krikštynas prašiau, pats nuėjęs prašiau, dėl to neatėjo, turgų išvažiavo...

— No, no, tesididžiuoja... Be neprisieis ir jam kokia nelaimė, dėl to neapsieis be žmonių.

Bešnekučiuojant vyrams Rukinas išnešė dar „plėčką“, ragino visus gerti ir skubintis taisyti važiuoti, nes jau nebetoli aušra — mažieji gaidukai jau gieda.

Rukinienė su Onike sukosi, padėjo ant stalo krūvą šaukštų ir pastatė bliūdus garuojančių kopūstų su mėsa.

— Tėvai! Paraikyk duonos — tarė į Rukiną, o žmones ragino valgyti — prašom valgyti, namie nieks dar neišvirė taip anksti, o čia nėra laiko vėluotis.

— Prašom valgyti, paskui taisyti važiuoti, kieno malonė.

— Teisybė, neišvirė, juk dar tebemiega — tvirtindami vyrai slinko aplink stalo prie pusryčio.

Nedaug žmonių — Rukinienė suvarė visas bobas ir nuo krosnies — visi susitalpino aplink stalo.

Rukino troba nedidelė, žema; asla šlapia, ant kojų purvo prinešta; prigaravo nuo karštų kopūstų, o kvapas mėsos, duonos, vaškinės žvakės, numirėlės susimaišęs net troškino žmones. Jie valgydami taip sušilo, net kaktos visų rasojo.

Tiems bepusryčiaujant priėjo daugiau bobelių, sukalbėjusios poterius žiūrinėjo rankas, kojias čiupinėjo; grabą veizdinėjo.

³⁵pusrytis — dabar: pusryčiai. [przypis edytorski]

³⁶pati — žmona. [przypis edytorski]

³⁷arielka — degtinė. [przypis edytorski]

Žmonės privalę kiti išvaikščiojo namon, kiti dar paliko. Nuvalius stalą susitaisė vėl giedoti. Tuo tarpu atėjo duobkasiai — trys jauni vaikinai. Tiems reikia duoti valgyti. Aplink stalo gieda, nenori trukdyti, taigi pastatė mažą staliuką pasienyje antrapus numirėlės ir tenai padėjo duobkasiam valgyti.

Pavalgydinus ir išleidus duobkasius, pradėjo iš tiesų taisyti važiuoti. Rukinas su vaikiukais ir Palapys išėjo susitaisyti vežimus ir kinkytis, nes jau žara užsiėmė. Tiems besitaisant prisirinko daugiau žmonių važiuoti. Jau ir prašvito. Troba statiniu priėjo svieto išleisti. Tuomet Rukinas išnešė degtinės ir dalijo, kas tik gėrė; labiau ragino vyrus, ko ne žadėjo važiuodami giedoti. Gerdami ėmė viens kitą kraidinti, jog jau laukas subruzti. Pabaigę gerti suklaupė, vadovas uždavė sukalbėti po trejus poterius už visas dūšias, iš tų namų išėjusias.

Bobos, kurios norėjo važiuoti, apsiraišiojusios skepetais, taip pat Rukinienė ir Palapienė ir vaikai apsitaisę apstojo senelaitę paskutinį kartą „sudiev“ pasakyti. Verkdami bučiavo jai rankas ir kojas. Palapienė užsigulusi šaukė, garbstė:

— Užžels man takeliai, užsivers varteliai, nebevaikščiosiu į tą trobelę! Nebeturėsiu matušėlės! — Matušėle! Matušėle! Kam tu mane palikai?!

O čia šventaisiais virbais³⁸ prirūkė trobą dūmų, net trošku pasidarė.

Sukilę nuo poterių vyrai, vieni sustoję stati giedojo, kiti atstūmę bobas. Įdėjo numirėlę į grabą; Onikė baltu rankšluosčiu apkimšo senalaitės burną.

Kaip tik numirėlę nuo lentos nukėlė į grabą, Palapienė už pagalvės capt, ir iškėlus kišo vyrui nešti į vežimą. Rukinienė pasiekusi per numirėlę, šmakšt, ir nutvėrė už galo. Viena sau traukia, antra sau. Palapienė ėmė šaukti:

— Mano matušėlės, man priguli...

— Kad tu nesulauktumei! Onikei paliko...

— Aš ne apsileisiu ne galvok. ...

— Negausi tu, ne... Grobstys kaip vagilė...

— Mamaite, liaukis! Mamaite! — šaukia Onikė.

— Nuversite grabą, nuversite! — šaukia kažin kas iš šalies.

Pakilo trukšmas, klegesys. Palapienė už paklotės, ta vėl neduoti. Pavertė žvakę ir „Dievomūką“. Bobos tamposi, vyrai grabo viršų neša. Stumdosi, šaukia aplink numirėlę; kiti gieda, šaukia... Palapys, prisigrūdęs per žmones, atstūmė pačią, perskyrė bobas, Rukinienė pagalvę įmetė į kamara ir duris užrakino. Vyrai, uždaužę grabo viršų, neša laukan, bobos paskui eidamos riejas. Kiti žmonės gieda, kiti barnį skiria — tikra mugė.

Išnešę grabą įdėjo į vežimą į šiaudus. Vyrai aplinkui ir ant grabo sėdo. Taisėsi vadovai-giedotojai, į antrą vežimą motriškos, atsimelsti...

— Sėskit prie mūsų kas nors pritarti.

— Nesėskit perdaug, arkliai nepatrauks.

— Mes perdaug susėdome...

— Kame daugiau vežimų? Ar Antano neatvažiavo?

— Visi žadėjo, o nieks neatvažiavo; mūsų tik arkliai ir Palapio, kaip čia nuvažiuosime. Skubėkite, pavėluosime.

— Kol arielkos duodi, tol prižada.

— Šit, Šit! Grybo arkliai atvažiavo tuščiais, sėskit...

— Palūkėk, palūkėk! kaklininkas nusimovė...

Tokie ir tolygus šauksmai skamba, kol tik susitaisė, antgalo suriko „Kirie eleison“! — pasijudino pirmieji, paskui visi vežimai po viens kito traukė iš kiemo.

Likusios bobos ėjo namo šnekėdamos.

— Gražiai gieda! — gerai sutaria... Garsus rytmetys, toli bus girdėti...

— Maža vežimų — kaip tik įnamėlės³⁹ kokios... Kas čia nori važiuoti, purvynai ligi stebulių... Arielkos davė budynėj... Vyrai parėję sumigo, nebėra kam važiuoti...

— Važiuotojų buvo, bet nebuvo kur sėsti... Ir aš būčiau važiuavusi, kad kas būtų vežęs...

— Čia budynė ne juokams; su ta Palapiene...

— A kad tu nesulauktumei, tokia boba!... Motina dar ant lentos neužšalusi, o tos naudą varžosi...

Triukšmas, Velionės išlydėjimas

Giminės, Ginčas

³⁸virbas — čia: verba. [przypis edytorski]

³⁹įnamėlė — įnamys, žmogus neturintis nuosavos pastogės. [przypis edytorski]

— O Rukinienei ar išpuolė varžytis?
 — Ne, Rukinienei reikėjo skelti į kaktą Palapienei; ar žinai? Aš parodžiau Rukinienei, kad Palapienė trauk paklotę.
 — Ar ne aš kumštelėjau?
 — Kaip įkibo Rukinienė į galą, aš Palapienę kurstau: nepasiduok! nepasiduok! Tokie juokai, kaip tamposi.
 — O kad taip būtų susimušusios, būtų buvę juokų...
 — Nepasiekė nė čiupros ⁴⁰ viena — antros per numirėlę.
 — Kad taip, būtų grabą nuvertusios. ...
 — Maža ir betrūko... Ką tik... Ką tik...
 — Gailu, nebuvo Rukino. Būtų Palapienei sudrožęs per vepšlas.
 — To verta ir buvo...
 — Aš tik žiūriu, kuriuo ištrūkti pro duris — taip nenoriu tų barnių.
 — O aš pasilipau ant suolo, kad geriau būtų matyti.
 — Jonienė, mačiau, pašoko ant krosnies... Tokie juokai...
 — Taip greitai važiuoja, mažai begirdėti...
 — Amžinatilsj! Rukinienėlė išvažiavo!
 — Kam dabar klius iš eilės?
 — Dagiliui seniui — ar nežinai?
 — Palūkėk, kol Dagilį priveiks, netikėtam gal kliūti.
 — Kaip kuomet pavirs, bus stipri budynė...
 — O ir Rukinas ar nedavė arielkos, sako, keturis gorčius⁴¹ parsivežė...
 — Steponienė kad mirė, sako, dešimtį išgėrė...
 — No, ten ir davė, „plėčkos“ neatėmė nuo stalo, vis pilna ir pilna; kaip tik ištuština - kitą statė.
 — Ožio balsais ir bliovė... Ką tik nesusimušė. Kam taip perdaug duoti?
 — Duok — negerai, neduok — negerai... Atminiau, kame dabar bus budynė — Vincentienės vaiks mirs...
 — No, iš kur žinai?
 — Kad aš ten žūnu sapne: mėšlus vežu, šluojuos, žoles svadinu... Per naktis ten ir ten...
 — O mūsų šuo dėl to nenustoja kaukti, bus ir kita budynė. Vakar sakau: iškaukė jau Rukinienę — bus dabar romu — ne! Šią naktį už klėties darže kaukia sau kaip kaukęs.
 — Už klėties? Mat stačiai ant Vincento trobos, ar aš nesakiau?
 — Kad bent nieks nemirtų, kol nepašals!
 Bobos bešnekučiuodamos išsiskirstė namo.

Laidotuvės, Mirtis, Ateitis

⁴⁰čiupra — galvos plaukai. [przypis edytorski]

⁴¹gorčius — indas, kuriame telpa apie tris litrus. [przypis edytorski]

Wszystkie zasoby Wolnych Lektur możesz swobodnie wykorzystywać, publikować i rozpowszechniać pod warunkiem zachowania warunków licencji i zgodnie z **Zasadami wykorzystania Wolnych Lektur**.

Ten utwór jest w domenie publicznej.

Wszystkie materiały dodatkowe (przypisy, motywy literackie) są udostępnione na **Licencji Wolnej Sztuki 1.3**. Fundacja Wolne Lektury zastrzega sobie prawa do wydania krytycznego zgodnie z art. Art.99(2) Ustawy o prawach autorskich i prawach pokrewnych. Wykorzystując zasoby z Wolnych Lektur, należy pamiętać o zapisach licencji oraz zasadach, które spisaliśmy w **Zasadach wykorzystania Wolnych Lektur**. Zapoznaj się z nimi, zanim udostępnisz dalej nasze książki.

E-book można pobrać ze strony: <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/zemaitė-budynė>

Tekst opracowany na podstawie: Žemaitė, Sodžiaus vaizdeliai : „Budynė” ir „Mėšlavežis”, Tilžė, [„Naujienos”], 1903.

Wydawca: Fundacja Nowoczesna Polska

Utwór powstał w ramach konkursu „Współpraca w dziedzinie dyplomacji publicznej 2013”, realizowanego za pośrednictwem MSZ RP w roku 2013. Zezwala się na dowolne wykorzystanie utworu, pod warunkiem zachowania ww. informacji, w tym informacji o stosowanej licencji, o posiadaczach praw oraz o konkursie „Współpraca w dziedzinie dyplomacji publicznej 2013”. Publikacja wyraża jedynie poglądy autora i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP. Publikacja parengta įgyvendinanti projektą „Wolne Lektury” (<http://wolnelektury.pl>). Skaitmeninė reprodukcija padaryta Fondo „Nowoczesna Polska”/Lietuvos kultūros paveldo — virtualioje erdvėje (<http://www.epaveldas.lt>), pasitelkiant egzempliorių iš bibliotekos kolekcijos. Veikalas sukurtas konkurso, įgyvendinamo 2013 m. bendradarbiaujant su Lenkijos Respublikos Užsienio reikalų ministerija — „Bendradarbiavimas viešosios diplomatijos srityje 2013” („Współpraca w dziedzinie dyplomacji publicznej 2013”) ribose. Leidžiama laisvai naudoti veikalą, su sąlyga, jog bus išsaugota aukščiau pateikta informacija, taip pat informacija apie taikomą licenciją, teisės turėtojus bei konkursą. Publikacija išreiškia tik autoriaus pažiūrą, todėl negali būti tapatinama su oficialiomis Lenkijos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos pažiūromis.

Opracowanie redakcyjne i przypisy: Marta Niedziałkowska, Monika Bogdziewicz.

Wesprzyj Wolne Lektury!

Wolne Lektury to projekt fundacji Wolne Lektury – organizacji pożytku publicznego działającej na rzecz wolności korzystania z dóbr kultury.

Co roku do domeny publicznej przechodzi twórczość kolejnych autorów. Dzięki Twojemu wsparciu będziemy je mogli udostępnić wszystkim bezpłatnie.

Jak możesz pomóc?

Przekaż 1,5% podatku na rozwój Wolnych Lektur: Fundacja Wolne Lektury, KRS 0000070056.

Wspieraj Wolne Lektury i pomóż nam rozwijać bibliotekę.

Przekaż darowiznę na konto: **szczegóły na stronie Fundacji**.